

מרעה טבעי בעולם הגדול בכלל ובצרפת בפרט

רשמים מהכנס הבין-לאומי הרביעי למרעה במונפליה, צרפת, ומסיור מקצועי בערבות פרובנס

(המשך מהחוברת הקודמת)

נעם זליגמן, אבי פרבולוצקי, מריו גוטמן

ר' דף צבעוני

מה "מתבשל במטבח" המרעה הצרפתי?

כאמור, הכנס בצרפת נתן לצרפתים הזדמנות להציג בצורה נרחבת את הנעשה אצלם; ואכן, במהלך הכנס היו שלושה סיורים: כלהלן. (1) סיור ל-Camargue, איזור גדול של לגונות ומלחות בשפך העתיק של נהר Rhone, שם מגדלים סוסים ובקר: סוסים לבנים, ובקר שחור בעל קרניים חדות — המשמש בעיקר למשחקים מטופשים למדי (לא מלחמת שוורים) שעדיין משעשעים את המקומיים וכנראה גם תיירים. האיזור, בחלקו הגדול, שמורה ומקום לקיט ונופש — וגם גן-עדן לציפורים.

(2) סיור לגריגה — המרעה השיחי בסביבות מונפליה. שם למדנו את ההבדל בין גריגה (garrigue) למקי (maquis), שני מונחים שאנו משתמשים בהם ללא אבחנה לתיאור החורש היס-תיכוני בארץ. ובכן, גריגה היא תצורת צומח מעוצה, הגדלה על אבני גיר ועל קרקעות בסיסיות יותר; מקי גדל על מסלע מטמורפי (שיסט). המפתח קרקעות חמוצות יותר. תצורת הצומח שבה שליטים מינים מעוצים (שיחים ועצים) דומה, אך המינים השליטים שונים בתצורות שונות.

(3) סיור לאיזור רוקפור, כדי לטעום גבינות ולהתרשם מן המרעה שממנו מייצרים את גבינת רוקפור המפורסמת. מתברר שמרוב טיפוח וגידול אינטנסיבי — יש עודפי חלב צאן, והתחילו לגוון את מוצרי האיזור ולייצר גבינות "זרות". כעת אפשר לקנות גבינה פירינאית מאיזור רוקפור!

היו מתוכננים סיורים נוספים לפני הכנס ולאחריו, אך רק אחד נערך לאחר הכנס: סיור לאיזור פרובנס, בדרום צרפת, ובו השתתפו 15 מבאי הכנס, מאלה 20% מישראל — נציגות מכובדת בהחלט! הסיור היה מאלף ביותר וכלל מספר נושאים: מערכת ייעור השחת באיזור Crau — שפך עתיק (אחר) של נהר רון; בעיות ממשק חורש באיזור פרובנס; וגידול כבשים באלפים הנמוכים.

צירוף כמה מגבלות — ליתרון אחד גדול

אזור קרו מצטיין במוצר מיוחד: שחת איכותית. עוד מלפני ימי נפוליון היתה ידועה בטיבה המעולה, וכיום היא מוצר יצוא — בייחוד לאיטליה ולאזורים אחרים בצרפת. כשם שיש מועצות ייעור לשמירת האיכות של היין — יש שם מועצת ייעור השחת המשובחת, ובין היתר היא דואגת שהשחת תהיה ארוזה בחוטים בצבעים מיוחדים.

המכריזים עליה כשחת עם מותג! עניין השחת בקרו נובע מצירוף של שתי מגבלות. שכל אחת מהן מספיקה למוטט כל ענף חקלאי מכובד: אחת היא המיסטראל, רוח צפונית קרה ויבשה הנושבת מהאלפים דרומה ומייבשת כל חלקה טובה במשך 150 ימים בשנה; והאחרת: קרקעות מישוריות, המשתרעות על שטח אדיר, ובהן יותר מ-50% אבנים. קרקעות אלה אינן מתאימות לשום גידול חקלאי מקובל. לעומת מגבלות אלה מיתוספת ברכה: מי ההפשרה של השלגים באל-פיים זורמים דרך איזור קרו, יחד עם סחף מן ההרים בכמויות המספיקות להשכתת הקרקעות באיזור. השקיית הצומח הטבעי שם יצרה תערובת של עשבים רבי-שנתיים ובכללם קטניות, הנהנים מן המים ומהמינרלים שבהם, "חיים בשלום" עם האבנים — כי כמעט אין צורך לעבד את הקרקעות, ויוצרים מספוא, שלאחר קצירה ניתן לייבשו תוך יום באמצעות רוח המיסטראל הקרירה והיבשה, השומרת על כל הטוב שבעשב והופכת אותו במהירות לשחת מעולה. על השלפים רועים כבשים, המוסיפים ומגוונים את הכנסות חקלאי האיזור (יחד עם זה — התחילו לגדל שם גם אפרסקים!).

סיפור ה"לכלוכית", הפיכת המוקצה למוכתר, קיים אצלנו בתחום אחר: קרקעות החול הבלתי מתאימות לחקלאות השגורה — נעשו לקרקעות מובחרות בתנאי טפטוף ובבתי-צמיחה. ראוי אפוא לזכור את הכלל, שיש צירופים מיוחדים, העשויים להפוך מגבלות ליתרונות!

החורש, תיירות מוגברת, שריפות — ואזורי חיץ

ב-1986 נשרפו בגבעות La Londe, ליד חופי ים-התיכון בדרום צרפת, 4000 הקטאר של חורש ים-תיכוני צפוף. זאת, חרף עשרות ק"מ של קווי אש צרים ודרכים למעבר כבאיות. כתוצאה מאסון זה השתנתה הקונספציה, ועברו להקמת אזורי חיץ רחבים, שבהם מורחקת רוב הצמחייה השיחית (לוטמים), קידה ושאר צמחים מוכרים) ונשארים אלוני השעם (Q. Suber), קטלבים ועצים אחרים, ומהם מורחק החלק הנמוך ומוקטן מספר הגזעים. עלות ההקמה של אזורי החיץ (גדרות, טיפול ראשוני, הקמת מאגרי מים) היא 4000 פרנק להקטאר (כדי 66 דולר לדונם). התקציב בא ממקורות אדמיניסטרטיביים מקומיים ומהממשל המרכזי. רוחב אזורי החיץ 100 — 300 מטר, והם מוחזקים על-ידי רעיית כבשים. ב-1990 היתה שריפה (סימניה ניכרו בשטח באופן ברור), והיא נעצרה על גדר איזור החיץ. תצפית בשטח מחזקת את הרגשת האפקטיביות של השיטה. מכיון שבאיזור אין די בעלי-חיים לאחזקת אזורי החיץ — מכיאים כרכב עדרי כבשים

לעשיית שחת). ל-20 הקטאר מרעה מעובד, ל-80 הקטאר מרעה טבעי רגיל, ל-150 הקטאר מרעה במפנים הרריים מיוערים, ול-12 הקטאר של שלפי דגנים, סה"כ קרוב ל-3000 דונם. החלטות המגדל קשורות עם הזנת הכבשים, מצבן הפיסיולוגי, מצב המשאבים ועומס העבודה (בעיקר עשיית שחת לחורף, או טיפול בצמחי הלבנדר). הטלאים מגודלים בפיטום בגרגרי שעורה למשקל 30 ק"ג (משקל חי), ובסוף כומו של עניין בשר הטלאים הללו אינו מתחרה כלכלית בבשר המיוצר על מרעה עשבוני באיים הבריטיים, והענף מתקיים בעזרת סובסידיות. בצרפת יש 3-4 סובסידיות שונות לגידול כבשים:

125 פרנק/כבש — לגידול כבשים בכלל;

200 פרנק/כבש — לגידול באזורים הרריים;

90 פרנק/טלה — לאיוון מחיר בשנה גרועה;

300-700 פרנק/הקטאר — לרעייה באזורי חורש מטופלים.

(שער החליפין של הפרנק — כ-5 פרנקים לדולר, בערך 2 פרנקים לש"ח).

מחיר כבש במשקל 42-43 ק"ג 400-450 פרנק, או 21-32 פרנק/ק"ג טבח (לפי איכות). העדר עומד בדיר כ-4 חדשים בחורף, ומזון בשחת. כמעט אין בעיות טריפה או גניבה.

העדרים אינם קטנים: כ-500 כבשים לעדר משפחתי; אך מתח הרווחים הוא כזה, שקשה למשפחה להתפרנס מחקלאות זו (נשמע מוכר?). הרצון להגדיל את העדר נכשל בגלל בעיות קשות של כוח עבודה חוץ-משפחתי; מקצוע הרועה אינו מוקד השאיפה של האם הצרפתייה. גם הצרכים של שדות הלבנדר בקיץ, עונת רעייה חשובה, מקשים על הטיפול בעדר. כתוצאה מכך מוצאים יותר ויותר חדרי אירוח בחוות הכבשים, שילוב נעים וטעים. במרעה עצמו יש בעיות של פלישת עצים ושיחים והתחרות עם הצומח העשבוני.

סיכום

כללית, קל להגדיר את ההבדלים בין צרפת לישראל (שפה, מטבח, אקלים ועוד); אבל בתחומי הרעייה והמרעה — מפתיע הדמיון: רוחניות מועטה בגידול כבשים, הצורך בסובסידיות כדי להחזיק את הענף, בעיות תרבותיות-חברתיות השלובות בנושאים ביולוגיים, חורש יס-תיכוני צפוף המשווע לממשק מונע שריפות או לפיתוח אופציה לניצול כלכלי, ושאלות מחקר וממשק דומות (יחסי שיחים/צומח עשבוני, ערך מזוני של שיחי חורש, ועוד). לאור דמיון זה גדלה חשיבות הקשרים ושיתוף הפעולה בין צרפת לישראל בתחום זה. יתרה מזאת: נראה שרוב המדינות של צפון אגן יס-התיכון (ספרד, צרפת, איטליה, יוגוסלביה, יוון ותורכיה) מתמודדות ומתחבטות בשאלות דומות. שומה עלינו לחבור למשפחה זו ולפתח, ברוח החברה היס-תיכונית (עין ערך: סיציליה, מאפיה), יחסי משפחה טובים ומועילים.

מאזורי ה-Pre-Alpes, תוך תשלום סובסידיה לבעלי העדרים. העדרים מגיעים בחורף, עונה שאותה בילו מסורתית בדיר תוך אכילת מזון מוגש, כך שבעל העדר חוסך הוצאות ומרוויח פיצוי על הטרחה. הסובסידיה ניתנת, כי רוצים להשאיר את הרעייה עד אפריל-מאי לפני הקיץ היבש, זמן שבו המזון מועט ובעלי העדרים מעוניינים "לברוח" בחזרה למרעה הירוק שבאלפים. הסובסידיה היא 250 פרנק/כבש-שנה, ובאה ממקורות של הממשל המרכזי והשוק האירופי המשותף, במסגרת תכנית המיועדת לעודד מגדלי כבשים בעלי עדרים קטנים באיוון האלפים והחורש היס-תיכוני. הצלחת התכנית באה לידי ביטוי מעשי בעצירת שריפות, והביטוי הכלכלי לכך הוא שיש לטפל ביער רק אחת ל-6 שנים במקום אחת ל-3 שנים כמו בחורש ללא רעייה. באיוון שכן — Le Muy, שבו הצומח הטבעי מורכב מיער אורן ירושלים צפוף ותתייער שיחי, נעשתה פתיחה ראשונית בעלות של 100 פרנק לדונם, והוכנס לרעייה עדר כבשים גדול. הסכם עם הרועה מחייב אותו לשמור על רמת כיסוי מעוצה שאינה עולה על 2000 מ"ק שיחים להקטאר (מקביל לכיסוי של 50% בגובה ממוצע של 40 ס"מ). כבשים מורידים 40% מהצומח המעוצה, אבל רעייה בחורף אינה מספיקה ויש לצרף רעיית אביב של בעלי-חיים שצרכיהם קטנים משל כבשות שבהריון ובהנקה. כאן נערכו נסיונות דישון ושידור, והתקבלו תוצאות יפות בביסוס תלתן תת-קרקעי תוך דחיקת שיחי לוטם. מספר העצים הנותר באזורי החיץ — 70 עץ לדונם. את הגזומת גורסים במקום, כדי לטייב את האדמה הענייה בחומר אורגני. אחת הבעיות בממשק זה היא ריבוי המעורבים בניהול השטחים וסירבול תהליך קבלת ההחלטות. מדובר בוועדת היגוי הכוללת את משרד הייעור הממשלתי, חברת יעור פרטית, מחלקת הציד האזורית, השירות האיקולוגי, המשרד לבעיות הסביבה, בעלי השטחים והגופים האדמיניסטרטיביים השונים (ואין ספק ששכחנו מספר גופים...).

גידול כבשים באלפים הנמוכים

איוון Pre-Alpes הוא איוון חקלאי מקדמת-דנא, שעבר ועובר תהפוכות חריפות. בעבר היה זה איוון גידול דגנים (לפי סקר שערכו פקיד נפוליון לפני כ-200 שנה!) — אחר-כך — איוון מטעים; וכיום שרדו כאן בעיקר גידול טלאים וצמחים ארומטיים, וגם חקלאות זו סובלת מבעיות כלכליות. הממשל הצרפתי והשוק המשותף משקיעים אמצעים נכבדים לחזק את כלכלת החוות הקטנות, כדי לצמצם את ההגירה לערים ולשמור ככל האפשר על המרקם החברתי של כפרים ועיירות קטנות באיוון הכפרי.

שטחי החוות קטנים ומפוצלים במרחב הגיאוגרפי, ומשתרעים בין אזורים איקולוגיים שונים ובחגורות רום שונות, ועל המגדל לקבל מערכת החלטות מורכבת כדי להגיע לייצור מיטבי. דוגמה: לחווה משפחתית אחת יש גישה ל-34 הקטאר מרעה אחו (משמש בעיקר

